

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 360

Agrobiznes 2014

Problemy ekonomiczne i społeczne

Redaktorzy naukowi
Anna Olszańska
Joanna Szymańska

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Joanna Świrska-Korlub

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Beata Mazur

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon

http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się
na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-458-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
Romuald Jończy , Problem nierejestrowanej emigracji definitywnej (emigracji zawieszonyj) w badaniu procesów społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich	11
Agnieszka Baer-Nawrocka , Zmiany w spożyciu i stopniu samowystarczalności żywnościowej w Unii Europejskiej	19
Katarzyna Kokoszka , Finansowanie UE dla zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich – wsparcie dla rolnictwa czy rozwoju regionalnego?	28
Walenty Pocza , Wspólna waluta euro – potencjalne skutki jej wprowadzenia dla rolnictwa w Polsce	37
Aldona Mrówczyńska-Kamińska , Struktura agrobiznesu w Polsce i jego znaczenie w gospodarce w kontekście integracji z UE	47
Józef Kania , System wiedzy i informacji rolniczej w rolnictwie polskim	55
Marek Wigier , Polityka rolna i zmiany strukturalne w rolnictwie polskim po akcesji do UE	63
Natalia Buczkowska, Waldemar Czternasty , Zróżnicowanie poziomu absorpcji funduszy unijnych w kujawsko-pomorskim w kontekście byłych granic zaborów	72
Ryszard Kata , Działalność banków w sferze obsługi finansowej agrobiznesu w Polsce	82
Jarosław Gołębiewski , Zmiany produktywności pracy w łańcuchu żywnościowym w Polsce	91
Małgorzata Gableta, Andrzej Bodak, Anna Cierniak-Emerych , Partycypacja pracownicza w przedsiębiorstwach agrobiznesu z perspektywy ustawodawstwa	99
Tomasz Pajewski , Wpływ funduszy unijnych na rozwój aktywów trwałych w polskim rolnictwie	108
Krzysztof Firlej , Źródła transferu wiedzy i technologii w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego	117
Grzegorz Spychalski , Wyzwania rozwoju regionalnego w kontekście procesów globalizacyjnych	126
Barbara Gołębiewska , Przestrzenne zróżnicowanie powiązań rolnictwa z otoczeniem w latach 2004-2012	141
Bożena Pawłowska, Katarzyna Chrobocińska , Doskonalenie jakości zarządzania warunkiem konkurencyjności w agrobiznesie	151
Małgorzata Juchniewicz , Źródła przewagi konkurencyjnej gospodarstw rolniczych użytkujących zasoby własności rolnej Skarbu Państwa	158

Marta Domagalska-Grędyś , Procesy tworzenia grup producentów rolnych a koniunktura gospodarcza w Polsce (2000-2013).....	167
Iwona Kowalska , Wsparcie finansowe konkurencyjności sektora agrobiznesu w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.....	178
Agnieszka Parlińska, Maria Parlińska, Grażyna Rembielak , Ocena wykorzystania środków PROW 2007-2013 na ułatwianie startu młodym rolnikom	188
Danuta Kołodziejczyk , Infrastruktura w rozwoju społeczno-gospodarczym gmin w Polsce.....	198
Anna Jankowska , Zmiany struktury gospodarstw pod względem wielkości ekonomicznej w Polsce na tle krajów EŚiW po ich akcesji do UE.....	208
Eugeniusz Niedzielski , Przekształcenia sektora państwowego w rolnictwie..	219
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak , Zmiany strukturalne w rolnictwie duoregionu Pomorze	227
Anna Bisaga , Instytucjonalne uwarunkowania dyfuzji wiedzy w rolnictwie na przykładzie badań w województwie opolskim	236
Alina Daniłowska , Koncepcja dóbr publicznych a rolnictwo	244
Katarzyna Żmija , Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich przy wykorzystaniu środków Unii Europejskiej.....	253
Sławomir Zawisza, Paulina Wąsik , Rozwój przedsiębiorczości w świetle integracji z Unią Europejską na przykładzie gminy Lubicz.....	262
Aleksander Grzelak , Procesy odnowienia majątku w gospodarstwach rolnych w Polsce w świetle wyników rachunkowości rolnej (FADN)	273
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz , Ocena przebiegu i realizacji działań zawartych w I osi „Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego” PROW 2007-2013.....	281

Summaries

Romuald Jończy , Problem of unregistered definite emigration (suspended emigration) in the study of socio-economic processes in the rural areas ...	18
Agnieszka Baer-Nawrocka , Changes in the consumption of agri-food products and food self-sufficiency in the European Union.....	27
Katarzyna Kokoszka , Financing of EU for rural areas sustainable development – support for agriculture or for regional development?.....	36
Walenty Poczta , Euro, common currency – potential results of its introduction for agriculture in Poland.....	46
Aldona Mrówczyńska-Kamińska , The structure of agribusiness in Poland and its importance in the economy in the context of the EU integration ...	54
Józef Kania , Agricultural knowledge and information system in Polish agriculture	62

Marek Wigier , Agricultural policy and structural changes in Polish agriculture after the accession to the EU	71
Natalia Buczkowska, Waldemar Czternasty , The variation in the absorption of EU funds in the Kujawsko-Pomorskie Voivodeship in the context of the former borders of the partitions	81
Ryszard Kata , The activities of banks in the area of financial services for agribusiness in Poland	90
Jarosław Gołębiewski , Changes of labor productivity in the food chain in Poland	98
Małgorzata Gableta, Andrzej Bodak, Anna Cierniak-Emerych , Employee participation in agricultural companies – a legislative perspective	107
Tomasz Pajewski , Impact of EU funds on development of fixed assets in Polish agriculture	116
Krzysztof Firlej , Transfer of knowledge and technology in enterprises of the food industry	125
Grzegorz Spychalski , Challenges of regional development in the context of globalization processes	140
Barbara Gołębiewska , Spatial diversity of combining agriculture with the environment in the years 2004-2012	150
Bożena Pawłowska, Katarzyna Chrobocińska , Improvement of management quality as a precondition of competitiveness in agricultural	157
Małgorzata Juchniewicz , Sources of competitive advantage of agricultural businesses using the Agricultural Property Resources of the State Treasury	166
Marta Domagalska-Grędyś , Process of creating agricultural producer groups and economic prosperity in Poland (2000-2013).....	177
Iwona Kowalska , Financial support of the agribusiness competitiveness as part of Rural Development Program	187
Agnieszka Parlińska, Maria Parlińska, Grażyna Rembielak , Evaluation of the use of funds RDP 2007-2013 for setting up of young farmers.....	197
Danuta Kołodziejczyk , Infrastructure in social-economic development of gminas in Poland.....	207
Anna Jankowska , Changes in the structure of holdings taking into account the ESU in Poland in the background of the CEEC after the accession to the EU	218
Eugeniusz Niedzielski , Transformations of the state sector in agriculture.....	226
Grażyna Karmowska, Mirosława Marciniak , Structural changes of the agriculture of the duoregion of Pomerania	235
Anna Bisaga , Institutional conditions of knowledge diffusion in agriculture on the basis of the research in the Opole Voivodeship	243
Alina Daniłowska , Public goods concept vs. agriculture	252

Katarzyna Źmija , The development of entrepreneurship in rural areas with the support of the European Union funds	261
Sławomir Zawisza, Paulina Wąsik , Entrepreneurship development of population of Lubicz commune in the light of integration with the European Union	272
Aleksander Grzelak , The processes of renewal of fixed assets in farms in Poland in the light of results of agricultural accountancy (FADN)	280
Antoni Mickiewicz, Bartosz Mickiewicz , Assessment of the process and implementation of activities in the first axis “Competitiveness Improvement of Agriculture and Forest Sector” between 2007-2013	289

Anna Jankowska

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

ZMIANY STRUKTURY GOSPODARSTW POD WZGLĘDEM WIELKOŚCI EKONOMICZNEJ W POLSCE NA TLE KRAJÓW EŚIW PO ICH AKCESJI DO UE

Streszczenie: W artykule przedstawiono strukturę gospodarstw rolnych pod względem wielkości ekonomicznej w Polsce i pozostałych krajach EŚiW. W tekście obliczono współczynnik koncentracji Lorenza. Badana grupa krajów ma zróżnicowaną strukturę gospodarstw. Polska znajduje się wśród krajów o rozdrobnionej strukturze gospodarstw, takich jak Litwa, Łotwa, Rumunia i Słowenia. Z kolei pozostałe kraje EŚiW charakteryzują się korzystniejszą strukturą gospodarstw i w grupie tej odnotowano większą koncentrację UR.

Słowa kluczowe: kraje EŚiW, struktura użytków rolnych, struktura gospodarstw pod względem wielkości ekonomicznej, koncentracja użytków rolnych.

DOI: 10.15611/pn.2014.360.22

1. Wstęp

W Polsce i w pozostałych krajach Europy Środkowej i Wschodniej (EŚiW) występuje zróżnicowana struktura rolnictwa. Warunki, w których rolnictwo tych państw funkcjonuje po akcesji, dały pierwszy impuls do zachodzących w nim zmian.

Nadal jednak istnieje pewien dystans w zakresie struktury pod względem wielkości ekonomicznej gospodarstw między rolnictwem krajów EŚiW a rolnictwem krajów Unii Europejskiej (UE) o zbliżonej – a więc konkurencyjnej – strukturze produkcji. Należy jednak zaznaczyć, że rolnictwo zarówno polskie, jak i pozostałych krajów EŚiW ma w rzeczywistości mniejszą siłę ekonomiczną w porównaniu z większością państw UE 15.

Właściwa struktura agrarna użytkowania ziemi warunkuje szybszą adaptację rolnictwa do UE i stwarza możliwości rozwoju i funkcjonowania na rynku unijnym. Jednakże adaptacja sektorów rolnych krajów EŚiW nie zawsze musi być upodobnieniem się i pełnym dostosowaniem do rolnictwa krajów UE 15. Zachodzące procesy koncentracji są pomocne z jednej strony w dostosowaniu do UE, a z drugiej w zna-

lezeniu w niej optymalnego miejsca, często przy wykorzystaniu posiadanego unikalnego potencjału i/lub posiadanych przewag konkurencyjnych w stosunku do innych krajów UE.

2. Metodyka badań

Celem artykułu jest ukazanie zmian zachodzących w latach 2003-2010 w strukturze gospodarstw rolnych w Polsce pod względem wielkości ekonomicznej na tle pozostałych krajów EŚiW, z uwzględnieniem koncentracji gospodarstw i UR w 10 grupach według Europejskiej Jednostki Wielkości (European Size Unit ESU), odpowiadającej określonej wartości SGM, wytwarzanej w określonym gospodarstwie rolniczym podlegającym klasyfikacji wyrażonej w euro. KE ustaliła ją na poziomie 1200 euro. Niekorzystna sytuacja dla rolników na rynkach rolnych UE spowodowała potrzebę zweryfikowania Wspólnej Typologii Gospodarstw Rolnych (WTGR). Powodem tego było szybsze tempo wzrostu cen materiałów do produkcji rolnej niż cen produktów rolniczych. Sytuacja, w której: koszty przekraczają wartość realizowanej produkcji przez gospodarstwa rolne położone na terenie UE, zaprzestano bezpośredniego subsydiowania cen i produkcji i wprowadzono subsydiowanie oderwane od produkcji, spowodowała, że współczynniki SGM dla pewnych produktów w niektórych krajach przyjęły wartość ujemną, a to uniemożliwiło ich użycie do WTGR. Z tego właśnie powodu parametry SGM zastąpiono parametrami Standardowej Produkcji (SO), których wartość niezależnie od warunków nie będzie niższa od zera i wyraża się ją w europejskiej jednostce monetarnej euro [Gąska 2014].

Na potrzeby artykułu, w celu porównania zmian analizowanych współczynników w okresie 2003-2010, korzystano z danych zamieszczonych w bazie EURO-STAT do dnia 13.12.2012 r.; dane te są oparte na SGM.

W artykule dla scharakteryzowania stopnia koncentracji użytków rolnych obliczono współczynnik koncentracji Lorenza¹.

3. Wyniki badań

Przemiany w rolnictwie, w tym te na poziomie agrarnym, są uwarunkowane wieloma czynnikami. Zależą nie tylko od stanu samego rolnictwa, ale także od kondycji całej gospodarki, a ponadto zdeterminowane są przez czynniki polityczne, społeczne i ekonomiczne. Istotne znaczenie mają tu także uwarunkowania historyczne [Babiak 2010]. Intensywność przemian w strukturze agrarnej zależy również m.in. od możliwości znalezienia przez ludność rolniczą pozarolniczych miejsc pracy [Poczta 2001].

¹ Współczynnik koncentracji Lorenza $K = 5000 - M/5000$; $M = 1/2 \sum u_{i(1)} (\tilde{u}_{i(2)} + \tilde{u}_{i(2)})$; $u_{i(1)}, u_{i(2)}$ – odsetki gospodarstw i użytków rolnych; $\tilde{u}_{i(1)}, \tilde{u}_{i(2)}$ – skumulowane odsetki gospodarstw i użytków rolnych. Współczynnik przyjmuje wartości $-1 < K < 1$. Interpretacja współczynnika: im wyższa jego wartość, tym większa koncentracja [Wysocki, Lira 2003, s. 58].

Koncentracja ziemi dokonuje się przez centralizację, wzrost jednych gospodarstw wymaga bowiem likwidacji innych. W sytuacji ograniczonej możliwości oddziaływania ludności z rolnictwa i alternatywnych źródeł dochodów przyspieszenie procesów koncentracji w rolnictwie skutkuje pogłębieniem zróżnicowania dochodowego. Jednak mimo tych ujemnych skutków społecznych proces koncentracji musi być kontynuowany, a nawet przyspieszony [Zegar 2004], bo w warunkach Polski i pozostałych krajach EŚiW poprzez przyspieszenie tempa koncentracji ziemi, jak również wzrost skali i specjalizacji produkcji następuje podnoszenie konkurencyjności, które powinno być stałym priorytetem [Kolarska-Bobińska, Rosner, Wilkin 2001; Drygas 2010].

Rolnictwo Polski oraz pozostałych krajów EŚiW w analizowanym okresie charakteryzuje się znaczną dekoncentracją gospodarstw rolnych mierzonych ich wielkością ekonomiczną. W krajach tych w 2010 r. gospodarstwa małe i bardzo małe stanowiły od 34,8% w Czechach do około 96,6% w Rumunii (tab. 1 i 2). Jednak ze względu na fakt, że w Czechach ta grupa gospodarstw wykorzystywała tylko 1,9% UR, ich rola jest nieznacząca, w przeciwieństwie do Rumunii, gdzie aż 40% UR jest w posiadaniu gospodarstw najsłabszych ekonomicznie (tab. 2 i 3). W Polsce ta grupa gospodarstw stanowi prawie 70% i użytkuje 1/4 powierzchni UR kraju. Z kolei największą liczbę gospodarstw dużych i bardzo dużych ekonomicznie odnotowano w Czechach (27%); wykorzystują one aż 90% UR w tym kraju. W pozostałych krajach EŚiW udział tych gospodarstw był mniejszy i zawierał się od 0,3% w Rumunii do 10,4% na Słowacji. W Polsce gospodarstwa te w 2010 r. stanowiły niecałe 4%, jednak wykorzystywały znacząca część UR kraju – prawie 1/3. Warto w tym miejscu wspomnieć, że Czechy, Polska i Słowenia charakteryzowały się zbliżoną liczbą gospodarstw średnich pod względem wielkości ekonomicznej. Ich udział kształtował się na poziomie około 30%, a największe wykorzystanie UR przez tę grupę gospodarstw odnotowano w Polsce i Słowenii; było to około 42% UR danego kraju.

Cechą pozytywną zmian zachodzących w analizowanym okresie w rolnictwie polskim i pozostałych krajów EŚiW jest obserwowane zmniejszenie się roli gospodarstw należących do najmniejszych klas ekonomicznych, a wzrost liczby gospodarstw większych ekonomicznie. Należy jednak w tym miejscu zaznaczyć, że zmiany te zachodzą w badanym okresie w różnym tempie (tab. 1). W Polsce liczba gospodarstw małych i bardzo małych zmniejszyła się o połowę. Taki sam spadek jak w Polsce w badanym okresie odnotowano na Łotwie i w Bułgarii. Z całej grupy krajów EŚiW najwięcej ubyło ich w Czechach, Estonii i na Słowacji (średnio 73,5%), a najmniej w Rumunii (o 18,5%). W analizowanych krajach wystąpił również spadek wykorzystywanych UR w najsłabszych ekonomicznie gospodarstwach. W Polsce wskaźnik ten zmniejszył się prawie o połowę (o 47,9%), przy czym największe jego obniżenie miało miejsce w Estonii i Czechach (średnio o 68,2%), a najmniejsze w Rumunii (o 30,6%). Gospodarstwa ekonomicznie bardzo małe i małe stanowią w krajach EŚiW aż 88,4% wszystkich gospodarstw; udział ten jest ponad 1,5-krotnie większy niż w UE 15.

Tabela 1. Liczba gospodarstw według wielkości ekonomicznej w krajach EŚiW w latach 2003-2010 (w tys. szt. i %)*

Kraj	Klasy wielkości ekonomicznej (ESU)								
	zmiana w latach 2003-2010						udział w 2010 r.		
	małe i bardzo małe < 8	średnie 8-50	duże i bardzo duże > 50	małe i bardzo małe < 8	średnie 8-50	duże i bardzo duże > 50	małe i bardzo małe < 8	średnie 8-50	duże i bardzo duże > 50
	tys. szt.			%			%		
Bułgaria	-316,7	17,6	3,1	-48,2	308,4	96,3	92,0	6,3	1,7
Czechy	-28,0	2,8	2,2	-77,9	46,8	56,0	34,8	38,2	27,0
Estonia	-24,3	2,3	1,2	-69,3	170,8	260,0	66,9	23,0	10,1
Litwa	-97,0	18,6	3,1	-36,3	472,5	420,5	86,6	11,4	1,9
Łotwa	-59,2	6,7	1,6	-48,1	220,2	328,0	84,4	12,8	2,8
Polska	-946,5	196,7	41,7	-48,4	95,5	334,6	68,8	27,5	3,7
Rumunia	-826,7	94,8	6,2	-18,5	491,6	90,2	96,6	3,0	0,3
Słowacja	-50,5	1,9	1,0	-73,5	123,2	63,0	75,3	14,3	10,4
Słowenia	-16,2	11,2	2,6	-24,0	124,7	514,0	68,9	26,9	4,1
Węgry	-252,8	29,0	7,3	-33,8	146,2	159,7	89,1	8,8	2,1
EŚiW	-2617,8	381,5	69,9	-31,1	138,5	201,1	88,4	10,0	1,6
UE 15	-1306,3	40,9	193,0	-32,9	2,8	24,1	51,7	29,1	19,3
UE 27	-3931,6	421,5	263,1	-31,6	24,2	31,4	72,2	18,4	9,4

* W danych źródłowych nastąpiła zmiana zliczania gospodarstw średnich i dużych w 2010 r. w stosunku do 2003 r.; w 2003 r. średnie gospodarstwa to 8-40 ESU, a duże > 40 ESU; dla obliczenia zmian w tab. 1 i 3 przyjęto nowe przedziały wielkości ekonomicznej gospodarstw stosowane przez EUROSTAT dla 2010 r.; w tab. 1 i 3 do UE 27 wliczono Cypr i Malte.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych [Eurostat 2012].

W grupie gospodarstw średnich, pod względem wielkości ekonomicznej, we wszystkich badanych krajach miał miejsce wzrost liczby gospodarstw, a największy w ujęciu względnym odnotowano od ponad 3-krotnego w Estonii i na Łotwie do

Tabela 2. Struktura gospodarstw rolnych według wielkości ekonomicznej oraz współczynnik koncentracji Lorenza w krajach EŚiW w 2010 r.

Grupa obszarowa (ha)	Udział gospodarstw (%)	Udział UR (%)	Współczynnik koncentracji Lorenza	Udział gospodarstw (%)	Udział UR (%)	Współczynnik koncentracji Lorenza
	Bułgaria			Czechy		
1	2	3	4	5	6	7
< 2 ESU	68,8	3,1	0,93	5,9	0,2	0,79
2-4 ESU	16,1	2,1		10,8	0,5	
4-8 ESU	7,1	2,4		18,1	1,2	
8-15 ESU	3,4	3,0		15,4	1,8	
15-25 ESU	1,6	3,3		10,5	2,1	
25-50 ESU	1,3	5,5		12,3	4,1	
50-100 ESU	0,7	8,1		8,9	5,5	
100-250 ESU	0,5	18,2		7,3	10,1	
250-500 ESU	0,3	22,2		3,3	10,1	
> 500 ESU	0,2	32,1		7,3	64,6	
	Estonia			Litwa		
< 2 ESU	31,6	3,5	0,76	49,2	12,6	0,66
2-4 ESU	18,3	2,7		23,7	9,1	
4-8 ESU	17,1	4,3		13,8	10,0	
8-15 ESU	10,9	5,4		6,2	9,3	
15-25 ESU	6,3	5,0		2,9	8,2	
25-50 ESU	5,8	8,6		2,3	11,1	
50-100 ESU	4,5	12,4		1,1	10,8	
100-250 ESU	3,1	18,0		0,6	11,7	
250-500 ESU	1,1	11,4		0,1	6,0	
> 500 ESU	1,4	28,9		0,1	11,2	
	Łotwa			Polska		
< 2 ESU	51,8	15,4	0,62	30,2	6,4	0,57
2-4 ESU	19,2	8,6		19,8	7,8	
4-8 ESU	13,4	9,6		18,7	12,2	
8-15 ESU	6,5	8,0		13,3	13,8	
15-25 ESU	3,5	6,9		7,7	11,9	
25-50 ESU	2,8	9,4		6,5	15,8	
50-100 ESU	1,4	9,1		2,4	10,7	
100-250 ESU	0,9	12,6		0,9	7,5	
250-500 ESU	0,3	9,1		0,2	4,6	
> 500 ESU	0,2	11,3		0,1	9,3	

1	2	3	4	5	6	7
	Rumunia			Słowacja		
< 2 ESU	72,3	19,2	0,69	31,2	0,8	0,89
2-4 ESU	16,0	10,9		27,8	1,1	
4-8 ESU	8,3	10,0		16,3	1,3	
8-15 ESU	2,1	5,4		7,1	1,6	
15-25 ESU	0,6	3,9		3,7	1,6	
25-50 ESU	0,4	6,6		3,6	3,1	
50-100 ESU	0,2	8,6		2,8	4,9	
100-250 ESU	0,1	13,5		2,7	10,2	
250-500 ESU	0,0	9,6		1,5	12,0	
> 500 ESU	0,0	12,4		3,4	63,4	
	Słowenia			Węgry		
< 2 ESU	21,0	4,8	0,48	64,4	3,4	0,89
2-4 ESU	23,6	10,3		16,3	3,0	
4-8 ESU	24,3	18,0		8,3	4,8	
8-15 ESU	14,3	17,0		4,6	6,2	
15-25 ESU	6,7	11,4		2,3	6,2	
25-50 ESU	6,0	14,5		1,9	9,9	
50-100 ESU	2,9	11,5		1,1	11,5	
100-250 ESU	1,0	6,6		0,6	14,8	
250-500 ESU	0,1	1,2		0,2	9,1	
> 500 ESU	0,1	4,7		0,2	31,0	

Źródło: obliczenia własne na podstawie [Eurostat 2012].

około 6-krotnego na Litwie i w Rumunii. W Polsce liczba tej grupy gospodarstw wzrosła o prawie 100%. Pozytywnym skutkiem dostosowywania się tej grupy gospodarstw jest wzrost wykorzystywanych przez nie UR (przeciętnie o 36%). Najwyraźniej zjawisko to wystąpiło na Litwie (wzrost o 114,3%), a w Polsce wskaźnik ten był zbliżony do średniej dla całej grupy krajów EŚiW.

W badanym okresie we wszystkich krajach EŚiW obserwowano także zwiększenie liczby gospodarstw dużych i bardzo dużych. W Polsce i na Łotwie wzrost ten był ponad 4-krotny. Jednak największy wzrost liczby tej grupy gospodarstw miał miejsce w Słowenii i na Litwie (prawie 6-krotny). W większości badanych państw zwiększeniu uległa też powierzchnia UR wykorzystywana przez najsilniejsze ekonomicznie gospodarstwa. Dominowały tu kraje bałtyckie i Słowenia, gdzie wzrost tej powierzchni zawierał się w przedziale 91-192%. W Polsce wskaźnik ten zwiększył się o 72,4% i był 2-krotnie wyższy niż przeciętna jego wartość dla krajów EŚiW.

Mimo iż zmiany w krajach EŚiW miały różny przebieg, były zjawiskiem pozytywnym i oczekiwanym, stanowiły bowiem wymierny rezultat zachodzących przemian dostosowawczych do rolnictwa UE.

Tabela 3. Wykorzystanie UR w gospodarstwach o różnej wielkości ekonomicznej w krajach EŚiW w latach 2003-2010 (tys. ha i %)

Kraj	Klasy wielkości ekonomicznej (ESU)								
	zmiana w latach 2003-2010						udział w 2010 r.		
	małe i bardzo małe < 8	średnie 8-50	duże i bardzo duże > 50	małe i bardzo małe < 8	średnie 8-50	duże i bardzo duże > 50	małe i bardzo małe < 8	średnie 8-50	duże i bardzo duże > 50
	tys. ha			%			%		
Bułgaria	-264,9	196,9	1610,7	-43,5	60,2	81,8	7,7	11,8	80,5
Czechy	-127,6	-84,1	61,6	-66,4	-23,5	2,0	1,9	7,9	90,3
Estonia	-218,0	17,8	301,3	-70,0	11,7	90,8	10,4	19,0	70,6
Litwa	-833,0	415,7	650,1	-49,1	114,3	151,2	31,7	28,6	39,7
Łotwa	-368,9	152,0	463,1	-38,7	56,6	172,5	33,6	24,2	42,2
Polska	-3482,7	1460,6	1928,5	-47,9	32,5	72,4	26,5	41,5	32,0
Rumunia	-2281,8	715,1	550,9	-30,6	53,6	10,7	40,0	15,9	44,1
Słowacja	-47,2	-25,3	-174,8	-43,6	-17,6	-9,3	3,2	6,3	90,5
Słowenia	-156,3	76,4	76,1	-49,5	58,3	191,6	33,1	43,0	24,0
Węgry	-601,9	129,0	794,3	-53,5	14,1	34,3	11,2	22,3	66,5
EŚiW	-8382,3	3054,2	6261,9	-41,8	36,0	34,5	24,5	24,2	51,3
UE 15	-7850,6	-5125,2	9862,4	-41,9	-14,6	13,7	8,9	24,4	66,7
UE 27	-38823,9	-43695,3	-90275,1	-41,8	-4,8	17,8	13,2	24,4	62,4

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych [Eurostat 2012].

Analiza współczynnika koncentracji Lorenza dla UR w poszczególnych przedziałach wielkości ekonomicznej wskazuje, że największa koncentracja UR w 2010 r. miała miejsce w Estonii, Czechach, na Słowacji, Węgrzech i w Bułgarii (tab. 2). W tych krajach współczynnik ten zawierał się w przedziale 0,76-0,93, co może świadczyć o zachodzących pozytywnych zmianach w strukturze gospodarstw pod względem wielkości ekonomicznej po integracji z UE. W krajach tych około 67-91% UR należało do gospodarstw dużych i bardzo dużych (powyżej 50 ESU), które stanowiły 1,7-27%. W Polsce poziom koncentracji UR jest zbliżony do występującego na Łotwie, Litwie i w Rumunii (0,57-0,69%). W krajach tych porównywalny odsetek UR należał do gospodarstw bardzo małych i małych – około 26-40%, których było około 69-97%, a do dużych i bardzo dużych odpowiednio około 32-44%, a było ich 0,3-3,7%. Z kolei najniższy współczynnik koncentracji Lorenza wystąpił w Słowenii; wyniósł on tylko 0,48; 33,1% UR należało do gospodarstw bardzo małych i małych pod względem wielkości ekonomicznej, a stanowiły one prawie 70% ogółu gospodarstw w tym kraju.

Korzystne zmiany w strukturze gospodarstw pod względem wielkości ekonomicznej można również zaobserwować, analizując zmiany współczynnika koncentracji Lorenza w 2010 r. w stosunku do 2003 r. w krajach EŚiW. W okresie siedmiu lat w większości z nich odnotowano wzrost tego współczynnika (tab. 4), a największy miał miejsce w Słowenii i na Litwie, znaczący był również w Rumunii oraz na Łotwie.

Tabela 4. Współczynnik koncentracji Lorenza w krajach EŚiW w latach 2003 i 2010

	Bułgaria	Czechy	Estonia	Litwa	Łotwa	Polska	Rumunia	Słowacja	Słowenia	Węgry
2003	0,83	0,88	0,69	0,47	0,50	0,58	0,55	0,95	0,35	0,85
2010	0,93	0,77	0,76	0,66	0,62	0,56	0,69	0,89	0,48	0,89

Współczynniki koncentracji obliczono na nowo zarówno dla 2003 r., jak i 2010 r.; mogą się nieznacznie różnić od pierwotnych wielkości ze względu na zmianę klasyfikowania przez Eurostat gospodarstw i UR według ESU w ciągu badanych lat; celem uzyskania większej porównywalności danych dla lat 2003 i 2010 w 2003 r. zsumowano grupy: < 1 ESU i 1-2 ESU, a w 2010 r. 15-25 ESU i 25-50 ESU i grupy 250-500 ESU i > 500 ESU.

Źródło: opracowanie własne na podstawie tab. 2 i [Fabisiak, Poczta 2011, s. 64].

Przemiany struktury gospodarstw w krajach EŚiW pod względem wielkości ekonomicznej są zauważalne, jednak struktura ta jest nadal niekorzystna. Pewną słabością rolnictwa Polski oraz pozostałych krajów EŚiW, z wyjątkiem Bułgarii, Czech, Estonii, Słowacji i Węgier, jest to, że znaczny potencjał produkcyjny skupiony jest w dużej mierze w gospodarstwach rolnych prowadzących produkcję na małą skalę, która niejednokrotnie jest ich cechą trwałą. Ta wadliwość strukturalna implikuje małą produktywność czynników produkcji. Mikroekonomiczna słabość większości gospodarstw rolnych determinuje słabość rolnictwa krajów EŚiW w ujęciu sektoro-

wym na Jednolitym Rynku Europejskim (JRE). Mimo że w warunkach akcesji osiągnęło ono istotny postęp produkcyjno-ekonomiczny, można stwierdzić, że potencjał konkurencyjny, będący pochodną zasobów czynników produkcji i ich struktur, nie jest silnym fundamentem konkurencyjności międzynarodowej sektora rolnego tych krajów. Należy jednak pamiętać, że istnieją również inne źródła przewag konkurencyjnych. Potencjał konkurencyjny krajów EŚiW to nie tylko pochodna koncentracji zasobów czynników produkcji i ich struktur. Jest to pewne uproszczenie, ponieważ nadmierna koncentracja również może ten potencjał osłabić, bowiem dzisiaj ani rozdrobnione rolnictwo chłopskie, ani wielkoobszarowe gospodarstwa farmerskie nie są w stanie realizować i godzić interesów ekonomicznych, społecznych oraz środowiskowych [Czyżewski, Matuszczak 2012], nie ma też jako takich granic pożądanej koncentracji zasobów w rolnictwie. Ponadto należy w tym miejscu wspomnieć, że z niektórych badań wynika, że zbliżony wzrost wydajności czynników produkcji w rolnictwie występował w gospodarstwach o różnej strukturze agrarnej [Zegar 2004]. Gospodarstwa mniejsze obszarowo w wielu krajach traktowane są jako wartość ze względu na korzyści o charakterze środowiskowym, kulturowym i społecznym [Fedyszak-Radziejowska 2011].

Można zauważyć, iż zachodzą pewne pozytywne zmiany, jak zmniejszenie się liczby gospodarstw zwłaszcza małych, a zwiększanie liczby gospodarstw średnich i dużych, przy jednoczesnym zwiększaniu się UR w gospodarstwach o średniej i dużej wielkości ekonomicznej, jednak sektor rolny badanych państw wymaga dalszych przemian w zakresie struktur zarówno agrarnych, jak i wytwórczych. Zachodzące przemiany struktury gospodarstw pod względem wielkości ekonomicznej (polaryzacja struktury gospodarstw rolnych według ich wielkości ekonomicznej przy wyraźnie szybszym tempie przyrostu gospodarstw największych ekonomicznie) dotychczas nie doprowadziły do zasadniczych przewartościowań w strukturze ekonomicznej gospodarstw rolnych.

Podsumowując, można stwierdzić, że analiza struktury gospodarstw rolnych według ich wielkości ekonomicznej wskazuje na większy dystans dzielący rolnictwo krajów EŚiW od rolnictwa pozostałych krajów UE niż w przypadku struktury obszarowej gospodarstw rolnych [Pawlak, Poczta 2010].

4. Podsumowanie

1. Polska należy do grupy krajów (obok Litwy, Łotwy i Rumunii) charakteryzujących się nadal rozdrobnioną strukturą gospodarstw, w których zbliżony odsetek UR (około 33%) należy do gospodarstw bardzo małych i małych pod względem ekonomicznym, stanowiących przeciętnie 84% ogółu gospodarstw w tych krajach.

2. Wśród krajów EŚiW najlepszą strukturą gospodarstw pod względem wielkości ekonomicznej charakteryzują się Bułgaria, Czechy, Estonia, Słowacja i Węgry. W państwach tych występuje także największa koncentracja użytkowników rolnych w gospodarstwach dużych i bardzo dużych.

3. Najniższym współczynnikiem koncentracji użytków rolnych charakteryzuje się Słowenia, w której aż około 3/4 ziemi rolniczej należy do 1/3 gospodarstw według klasyfikacji wielkości ekonomicznej zaliczonych do gospodarstw małych i bardzo małych.

4. Ogólną prawidłowością, którą zaobserwowano w Polsce i w pozostałych krajach EŚiW po integracji z UE, był wzrost liczby gospodarstw większych ekonomicznie i zmniejszanie się liczby gospodarstw należących do najniższych klas ekonomicznych.

5. Korzystne zmiany zachodzące w strukturze gospodarstw pod względem wielkości ekonomicznej potwierdzają również wartości współczynnika koncentracji Lorenza, który w latach 2003-2010 uległ zwiększeniu w większości krajów EŚiW, a najbardziej na Litwie i w Słowenii.

Literatura

- Babiał J., 2010, *Polityka kształtowania ustroju rolnego w Polsce*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań.
- Czyżewski A., Matuszczak A., 2012, *Dylematy kwestii agrarnej w panoramie dziejów – mechanizm krzywdy chłopskiej*, [w:] A. Czyżewski, A. Matuszczak (red.), *Ekonomia i jej społeczne otoczenie*, KPSW, Bydgoszcz.
- Drygas M., 2010, *Perspektywy pozarolniczego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce – szanse i zagrożenia*, [w:] J. Rowiński (red.), *Wpływ funduszy współfinansowanych ze środków Unii Europejskiej na rozwój rolnictwa i regionów wiejskich. Raport końcowy*, IERiGŻ PIB, Warszawa.
- EUROSTAT, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>, data dostępu: 13.12.2012.
- Fabisiak A., Poczta W., 2011, *Adaptacja sektora rolnego krajów Europy Środkowej i Wschodniej w procesie integracji z UE*, Wydawnictwo UP w Poznaniu, Poznań.
- Fedyżak-Radziejowska B., 2011, *Rola drobnych gospodarstw rolnych w budowie kapitału społecznego na wsi*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 3(152), s. 139-155.
- Gąska M., 2014, *Wykorzystanie współczynników Standardowej Produkcji w świetle Wspólnej Typologii Gospodarstw Rolnych*, sporządzone na podstawie opracowania IERiGŻ PIB w Warszawie, <http://w-modr.pl/>, data dostępu: 26.02.2014.
- Kolarska-Bobińska L., Rosner A., Wilkin J., 2001, *Przyszłość wsi polskiej*, [w:] L. Kolarska-Bobińska, A. Rosner, J. Wilkin (red.), *Przyszłość wsi polskiej. Wizje, strategie, koncepcje*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Pawlak K., Poczta W., 2010, *Potencjał polskiego rolnictwa pięć lat po akcesji do UE jako przesłanka jego konkurencyjności*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 1(146), s. 21-46.
- Poczta W., 2001, *Stagnacja a warunki rozwoju wsi i rolnictwa*, [w:] L. Kolarska-Bobińska, A. Rosner, J. Wilkin (red.), *Przyszłość wsi polskiej. Wizje, strategie, koncepcje*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa, s. 105-114.
- Wysocki F., Lira J., 2003, *Statystyka opisowa*, Wydawnictwo Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu, Poznań.
- Zegar J.S., 2004, *Dochody w strategii rozwoju rolnictwa (na progu integracji europejskiej)*, IERiGŻ, Warszawa.

CHANGES IN THE STRUCTURE OF HOLDINGS TAKING INTO ACCOUNT THE ESU IN POLAND IN THE BACKGROUND OF THE CEEC AFTER THE ACCESSION TO THE EU

Summary: In the paper the area structure of holdings taking into account the ESU was introduced and Lorenz concentration rate of arable lands was counted. The CEEC are characterized by diverse farms' structure. Similarly to Lithuania, Latvia, Romania and Slovenia, Poland has a distracted structure of holdings. Other CEE countries are characterized by better farms' structure and they have also larger concentration of arable lands.

Keywords: Central and Eastern European countries, structure of arable lands, structure of farms taking into account their economic size, concentration of arable lands.